

jugoslovanskega predsednika Josipa Broza - Tita (1892–1980) ob njegovem državniškem obisku na Japonskem aprila 1968 že na letališču pričakal sam cesar Hirohito (1901–1989). A vrhunec monografije je del *Sporočila Slovencev s poti po Japonskem*, v katerem avtor opiše tudi izseke vtisov akademskega slikarja in grafika Bojana Golije (1932–2014), ki jih je ta zbral med svojim šestmesečnim študijskim bivanjem na Japonskem konec petdesetih let 20. stoletja. Ob takšnih in drugačnih prigodah in navdušenju nad japonskimi vlaki je Golija poudaril izkušnjo, ki jo je med turističnim obiskom pravzaprav nemogoče (po) doživeti. Zmotilo ga je namreč, da so bile japonske izobraževalne ustanove,

kjer so poučevali likovno umetnost, v primerjavi z ljubljansko akademijo »pravo smetišče« (str. 183).

Na koncu bralca nekoliko zbega le avtorjeva odločitev, da svojo analizo slovenskih reprezentacij Japonske konča sredi devetdesetih let 20. stoletja, in sicer z ustanovitvijo Oddelka za azijske (in afriške) študije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Mar nam želi s tem sporočiti, da v zadnjih treh desetletjih ni nastal noben potopisni zapis o Japonski, ki bi bil vreden (kritičnega) branja in strokovne analize?

Kakorkoli, čeprav bi si bralec na nekaterih mestih želel podrobnejši uvid v zgodovinsko dogajanje na Japonskem v obravnavanem obdobju 150 let, pa je monografija Aleša Gabriča *Od popol-*

ne neznanke do pristrčne prijateljice: Slovensko spoznavanje Japonske, njenih prebivalcev in običajev nedvomno koristen prispevek k preučevanju pogledov na Japonsko, ki so v poldrugem stoletju nastali na slovenskem etničnem ozemlju.

Literatura in viri

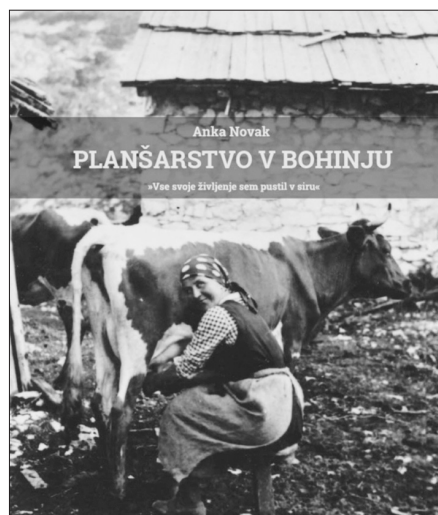
GORDON, Andrew: *A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present*. New York in Oxford: Oxford University Press, 2014.

KARLIN, Alma: *Sama: Iz otroštva in mladosti*. Celje: In lingua, 2010.

KARLIN, Alma: *Samotno potovanje v daljne dežele: Tragedija ženske*. Celje: Društvo Mohorjeva družba in Celjska Mohorjeva družba, 2006.

ANKA, NOVAK: Planšarstvo v Bohinju: »Vse svoje življenje sem pustil v siru«

Gorenjski muzej, Kranj 2024, 340 str.

Na knjigo Anke Novak o planinskem gospodarstvu v Bohinju smo dolgo čakali. Ko me je konec devetdesetih let prejšnjega stoletja na nastajajoče delo opozorila krsteniška majerica Cilka Mlakar, mi je takrat že upokojena

kustosinja Gorenjskega muzeja dejala, da je knjiga tako rekoč že pripravljena. Pred dobrim desetletjem, ko je na enem od obhodov bohinjskih planin konservatorica kranjske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine, Saša Roškar, ki med drugim(i) skrbi za bohinjsko planinsko dediščino, omenila, da je prevzela uredništvo, sem prav tako menila, da je knjiga tik pred izdajo. Po nekaj letih pa sem jo nehala spraševati, kdaj bo. Zainteresirani smo morali počakati, da so okoliščine za objavo celovitega pregleda bohinjskega planšarstva dozorele. Izkazalo se je, da dobre stvari pač potrebujejo svoj čas. Ne le čas, ki je potreben za široko in temeljito poznavanje planinskega gospodarstva, pri čemer ni nezemljivo dejstvo, da se je Anka Novak bohinjskemu planinstvu bolj ali manj intenzivno posvečala štiri desetletja, ampak tudi čas za avtorsko in uredni-

ško, če uporabim sirarsko terminologijo, zorenje knjige. Tako kot je avtorica prišla na teren zadnji čas za dokumentiranje spreminjajočega se združnega planinskega gospodarstva, dejavnosti, ki je v Bohinju cvetela od konca 19. stoletja do srede 20. stoletja, je morda obdobje po preobrazbi in obdobje iskanja možnih prihodnosti planinstva pravi čas za celovito predstavitev preteklega, predvsem napornega življenja v bohinjskih planinah, ki se v sodobnih imaginarijih vse preveč pogosto orisuje le kot skupnostna sonaravna idila.

Anka Novak je začetne raziskave planinskega gospodarstva predstavila že leta 1969 na razstavi Planšarska kultura na Gorenjskem v Gorenjskem muzeju v Kranju. V pripravah na razstavo je največ gradiva zbrala prav v Bohinju, kjer je bilo skupnostno organizirano planinsko gospodarstvo še do konca šestdesetih pomemben del življenja

* Špela Ledinek Lozej, dr. etnologije, znanstvena sodelavka, docentka, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje; spela.ledinek@zrc-sazu.si.

Bohinjcev in Bohinj. Ena izmed prelomnic je bila vzpostavitev moderne sirarne v Srednji vasi leta 1971, ko zaradi centralizacije zadruga ni več podpirala predelave mleka v planinskih in vaških sirarnah. V opuščeni sirarni v Stari Fužini je Anka Novak tako že leta 1971 uredila Planšarski muzej, kamor je prestavila razstavo, ter vzporedno nadaljevala raziskave planšarstva, kot je kljub vedenju, da domačini ne rabijo omenjenega izraza (prim. npr. str. 142), poimenovala *pvanvanje*, kot dejavnost poimenujejo domačini, oz. poknjiženo planinstvo, ki pa je z razmahom gornišstva pridobil drug pomen. Rezultat dolgoletnega zbiranja arhivskega, slikovnega in terenskega gradiva so bile številne objave, razpršene po strokovnem in poljudnem časopisju ter v *Bohinjskem zborniku*, film *Planšarstvo v Bohinju* (1979), ki ga je posnela skupaj z Naškom Križnarjem, ter, naposled, pričujoča monografija *Planšarstvo v Bohinju* z večplastno pomenljivim podnaslovom »*Vse svoje življenje sem pustil v siru*«. Priča namreč o predanosti majerjev in sirarjev delu, o pomenu sirarstva, pa tudi, ne glede na to, da ga je izrekel sirar, o bohinjskem govoru »na fanta«.

Knjiga je celovit pregled planinstva ter s sezonsko pašo povezanega življenja in kulture v Bohinju od najzgodnejših (znanih) virov pa vse do izteka 20. stoletja. Začne se s pregledom območja in zgodovine ter poudari pomen živinoreje, stopenjske in skupnostne oblike organizacije planinske paše – od srenj, poznejših agrarnih skupnosti, njihove razpustitve in vnovične vzpostavitev, pašnih odborov v okviru srednjevaške zadruga, pri čemer pogrešamo le neposrednejšo predstavitev samoniklo organiziranih pašnih skupnosti, ki so – v prirojeni meri – sledila utečenim srenjskim praksam koriščenja planinske paše. Implicitno je srenjska ureditev vendarle upoštevana, saj so v nadaljevanju planine predstavljene po srenjah (in ne po poznejših oz. dandanašnjih agrarnih skupnostih). Avtorica opiše planine in njihove dele (posamične pašnike, oskrbo z vodo, ograje),

povezave (poti, selitve med dolino, senoženimi, spodnjimi in visokimi planinami) ter planinske stavbe, pri čemer razlikuje med stanovi in sirarnami v skupnih visokih planinah in različnimi stavbami v spodnjih in senoženih planinah. Pozorna je na lego, konstrukcijo (npr. postavitev stanov na kobile), gradiva in opremo stavb, kar – poleg v besedilu – predstavi tudi s fotografijami in z risbami. Obsežen del knjige posveti planinskemu osebjem – pastirjem, majerjem in sirarjem, njihovu delovniku, prehrani, noši, stikom z dolino in domačimi ter skopo odmerjenemu prostemu času. Posebno poglavje je namenjeno sirarstvu, ki je poleg skrbi za živino osrednja planinska dejavnost. Anka Novak oriše individualno planinsko predelavo mleka do druge polovice 19. stoletja ter okoliščine, ki so po letu 1873 privedle do skupne predelave mleka ter preusmeritve od maslarstva k sirarstvu. Podrobno opiše uvajanje t. i. umnega sirarstva, sprva v okviru sirarskih društev in zatem zadrug, gradnjo skupnih sirarn, izobraževanje sirarjev, njihove odgovornosti v planini, mlečne izdelke, njihov transport v dolino in prodajo oz. mesto v prehrani. Po gospodarskih dejavnostih se avtorica posveti še likovnemu obzorju, poznavanju okolja, vremena, rastlin, šegam in navadam ter slovstvenemu izročilu. V zadnjem poglavju pa je prostor za glas majeric, majerjev in sirarjev, ki jih spoznamo prek njihovih življenjskih zgodb. Biografska raziskovalna metoda, ki je danes dobro uveljavljena kvalitativna raziskovalna metoda, je bila v času, ko je življenjske zgodbe majeric in sirarjev zbiral Anka Novak, pionirska, sploh v muzeju, kjer so se posvečali predvsem zbiranju in preučevanju predmetov.

V drugem delu knjige je objavljen katalog predmetov Planšarskega muzeja, ki ga je pripravila Tatjana Dolžan Eržen, avtoričina naslednica v Gorenjskem muzeju. V katalogu so s sliko in z besedo predstavljeni vsi predmeti, o katerih piše Anka Novak v prvem delu. Knjigo zaključuje slovar narečnih izrazov, pri katerem je sodelovala Marija Cvetek.

Posebna dragocenost knjige je nabor fotografij. Primarno so objavljene fotografije iz arhiva Gorenjskega muzeja, po večini sta jih posnela profesionalni fotograf Drago Holynski in avtorica. Urednica Saša Roškar je poskrbela, da so v knjigi slikovno zastopane vse planine, zato je prebrskala tudi arhive drugih ustanov oz. je slike pridobila od posameznikov. Čudovite fotografije večjega formata, ki delijo posamezna poglavja, pa je prispeval Aleš Zdešar. Urednica je poskrbela tudi za objavo arhivskih virov, za vključitev zemljevidov srenjskih območij in planin, ki jih je izdelal Klemen Klinar, pripravo različnih preglednic z arhivskimi in s sodobnimi podatki (npr. zelo uporabna preglednica senoženih, spodnjih in visokih planin po posameznih srenjah, v kateri so objavljena poknjižena in narečna imena planin skupaj s podatki o delovanju planine leta 2016 (str. 44); ali pa preglednica z imeni, s primki, hišnimi imeni ter z rojstnimi podatki pripovedovalcev (str. 262–263)), ter za različne dopolnitve – bodisi avtoričine poglobitve, ilustracije ali prepise iz terenskih dnevnikov bodisi uredniška pojasnila oz. dopolnitve z aktualnimi podatki – v oblikovno ločenih okvirjih. Uredniško delo je knjigo napravilo berljivo, svežo in sodobno, kljub temu da je besedilo nastalo pred desetletji. Predvsem pa je bila ključna tudi uredniška koordinacija med avtorico in drugimi sodelavci in sodelavkami ter ustanovami, ki so podprle izdajo, to so Gorenjski muzej, Triglavski narodni park in Turizem Bohinj. Uredniško delo je na predstavitvi v Centru Triglavskega narodnega parka v Stari Fužini 15. marca 2024 ovrednotila tudi Anka Novak; opozorila je na uredničino »široko poznavanje in poglobljeno razumevanje območja« ter »soavtorstvo«. Vsem sodelujočim pri nastajanju knjige pa se je na dogodku priklonila množica obiskovalcev. Dogodka so se namreč udeležili prav vsi, ki jih iz kakršnegakoli stališča zanimajo planine oz. se čutijo povezane z njimi ter seveda veliko število Bohinjcev in Bohinj. Ganljivo je bilo srečanje avtorice in

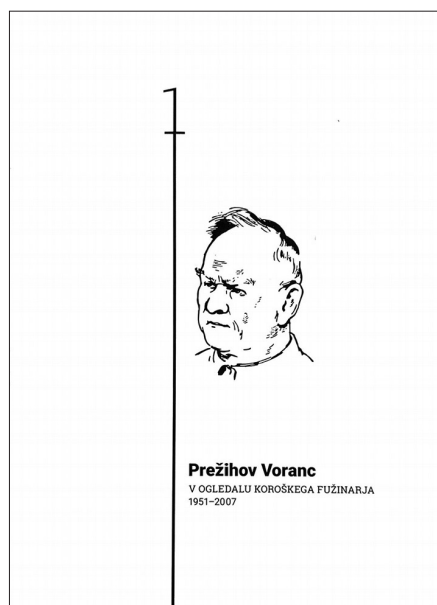
edine še živeče v knjigi predstavljene majerice Cilke Mlakar; navdušujoče pa, da so prišli tudi predstavniki mlajših generacij, ki prevzemajo majarstvo in sirsarstvo v planinah (npr. Lucija Gartner, ki pase in siri v planini Laz); torej tisti, ki so in še vedno sooblikujejo in ohranjajo planinsko življenje in jim je avtorica posvetila knjigo. Osebo pa sem se razveselila tudi študentk z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, ki jih zanima planinska in konservatorska tematika, in jih do nedavnega nisem srečavala na tovrstnih dogodkih. Za konec le še parafraza zaključnega stavka uredniškega uvodnika (str. 13):

Anka Novak in Saša Roškar sta naložila zastavili velikopotezno. Drugi raziskovalci se bomo na tem temelju lažje posvetili posamičnostim, dopolnitvam in premislekom o spremembah in trdoživostih.

MIRKO OSOJNIK (ur.): Prežihov Voranc v ogledalu Koroškega fužinarja 1951–2007

Prežihova ustanova in Javni sklad RS za kulturne dejavnosti – Območna izpostava Ravne na Koroškem,

Ravne na Koroškem 2023, 2 zv., 430 str.

Pri Prežihovi ustanovi na Ravnah na Koroškem sta ob 130-letnici rojstva Prežihovega Voranca izšli dve knjigi z naslovom *Prežihov Voranc v ogledalu Koroškega fužinarja 1951–2007*. V aktu o ustanovitvi – septembra 1996 v Kotljah – je zapisano, da je »njeno delovanje v prvi vrsti namenjeno razvoju in napredku koroške regije in ohranjanju slovenskega jezika in kulture med koroškimi Slovenci na avstrijskem Koroškem,« izvajala pa bo zlasti naslednje dejavnosti: podeljevanje štipendij

študentom za diplomski in podiplomski študij, znanstvenoraziskovalna, kulturno-umetniška in založniška dejavnost. Zbornik obsega skoraj devetsto strani. *Koroški fužinar* je bil desetletja izredno pomemben informator ne le za Koroško, marveč za širšo javnost. Publikacijo je leta 1951 začel izdajati upravni odbor Železarne Guštanj in jo podnaslovlil Glasilo guštanjskih železarjev, urejal pa jo je uredniški odbor. Pozneje je v tem okviru izhajal tudi kot Informativni fužinar, izšlo pa je več posebnih števil. Med uredniki sta bila med drugimi Prežihov brat Avgust, ki je že od prve številke skrbel za Vorančevo dediščino, in pisatelj Marjan Kolar. Tajnik ustanove in urednik izdaj Mirko Osojnik je med 114 prispelimi za tisk izbral 82 člankov.

Izbrane članke je razvrstil v deset različno obsežnih sklopov, med katerimi so najobsežnejši Umetnik in revolucionar, Prežihova proza in Spomini, v druge pa tiste, ki obravnavajo Prežihov jezik in slog, politično življenje, njegova pisma, uprizoritve Prežihovih del na odrskih deskah in v filmu, prevode v tuje jezike, ponatise in sestavke o njem, končuje pa z mementom legendarnega Franca Sušnika: »Tej domačijci je po starem ime Prežihova bajta, pod katero je babica Liza, tista, ki

je pod to bajto žela ajdo zadnjo bart. Zdaj je hiša vsa obnovljena z dinarji, ki so jih nabrali šolarji, z dinarji, ki so jih dali delavci, svoj kulturni davek, z dinarji, ki so jih zaslužile knjige slovenskih založb.« Za obnovo Prežihove bajte, kjer je njegov oče leta 1911 prvič zaoral na svoji zemlji, je Prežihov sklad leta 1975 začel za obnovo bajte zbirati denar prek »Prežihovega dinarja«, na katerega se je odzvalo tudi 224 slovenskih osnovnih in srednjih šol.

V vseh sklopih so Prežihovo literarno in politično delo, zlasti pa njegova človeška drža, zelo visoko cenjeni. Josip Vidmar ga označi za »človeka enkratnega navdih«, Lidija Šentjura na vprašanje, ali je bil Prežih pisatelj ali komunist, odgovarja, da oboje, Anton Slodnjak ga označi za »genialnega bukovnika, ki sta ga primorali osebna nadarjenost in rodovna solidarnost, da je na leposlovni način prikazoval življenje ljudi svojega rojstnega kraja v Mežiški dolini.« Tudi Jože Koruza, sourednik prvih dveh od dvanajstih knjig Prežihovih zbranih del, ki jih je dokončal Drago Druškovič, ga obravnava skupaj s koroškimi bukovniki, kot je bil npr. Drabosnjak. Kot človeka in pisatelja ga je, ko je ilegalno živel v Ljubljani, občudovala njegova medvojna kurirka Kristina Brenkova. Veliko o

* Milan Vogel, univ. dipl. etnolog in prof. slovenščine, upokojeni komentator v kulturni redakciji *Dela*; mavcmilan@gmail.com. – Prispevek je bil 29. aprila 2024 predvajan na tretjem programu Radia Slovenija v sklopu oddaje S knjižnega trga. Tu ga objavljamo z malenkostnimi spremembami.